

I no podem passar per alt la importància de la seva actitud pública en defensa dels nostres drets lingüístics, culturals i nacionals, que va expressar amb més força i amb més valor els darrers anys, a mesura que es feien més evidents i més insidiosos els atacs envers el nostre poble. La seva compareixença l'any 2009 davant del Parlament de Catalunya encara ens interpel·la a tots.

Joan Solà va escriure una quarantena llarga de llibres, molts d'ells crucials; un miler d'articles periodístics i uns dos-cents de caràcter acadèmic. Ha estat mestre de centenars d'universitaris i referent cívic de tota la nostra societat. És lògic, doncs, que hagi estat objecte dels màxims reconeixements, com la Medalla Narcís Monturiol, el Premi d'Honor de les Lletres Catalanes de 2009 o el doctorat *honoris causa* que li atorgà el mateix any la Universitat de Lleida, i que sabem que li va fer una il·lusió molt especial.

Deixem constància amb aquestes paraules del nostre reconeixement més profund en nom de la Secció Filològica i de tot l'Institut, pel seu llegat immens i perdurable, i per la seva actitud exemplar de servei al país. Anunciem ja des d'ara el nostre propòsit d'organitzar, amb altres institucions que sabem que hi estan interessades, un acte del màxim relleu en honor de Joan Solà, probablement entorn del primer aniversari de la seva prematura desaparició.

Text llegit pel senyor Isidor Marí en el Ple del dia 15 de novembre de 2010

Manuel Riu i Riu

(25.03.1929 - 02.01.2011)

El doctor Manuel Riu i Riu, catedràtic d'història medieval de la Universitat de Barcelona i membre de la Secció Històrico-Arqueològica de l'Institut d'Estudis Catalans, morí a Sant Llorenç de Morunys el dia 2 de gener

de 2011 a l'edat de 81 anys. Havia nascut a Manresa l'any 1929, bé que per banda de mare descendia de Sant Llorenç de Morunys.

Estudià filosofia i lletres, especialitat d'història, a la Universitat de Barcelona i es llicencià el 1951. Qui marcà més la seva dedicació futura, més que Vicens Vives, de qui fou deixeble, fou Albert del Castillo, de qui fou ajudant, des de ben aviat, en la seva càtedra d'història medieval universal. El doctor Castillo, que en la seva joventut havia estat arqueòleg però amb dedicació a l'antiguitat, com era tradicional, havia començat a realitzar excavacions per estudiar restes de l'alta edat mitjana, entre les quals destaca la dels masos de Vilosiu, objectius en els quals implicà el doctor Riu. Això determinà, en gran mesura, la seva dedicació futura a una disciplina nova, l'arqueologia medieval, que llavors estava naixent.

En la seva tesi doctoral va estudiar les comunitats religioses de l'antic bisbat d'Urgell des del segle VIII al XVI. Recordo haver assistit a la lectura de la seva tesi, que va ser tot un esdeveniment per a nosaltres, el 1961; llavors era alumna seva, en una assignatura que es titulava «Fonts i bibliografia medievals», a la qual estàvem apuntades les persones que volíem especialitzar-nos en història medieval.

L'any 1966 guanyà la càtedra d'història medieval de la Universitat de Granada. La seva estada a Granada va ser molt profitosa per a l'extensió de la nova especialitat d'arqueologia medieval d'àmbit peninsular. No hagué de quedar-s'hi gaire temps perquè la càtedra del doctor Castillo quedà lliure per la seva jubilació i el doctor Riu pogué tornar a la Universitat de Barcelona el 1969. Tota la resta de la seva vida acadèmica transcorregué des de llavors a la Universitat de Barcelona. Entre 1970 i 1990 dirigí la revista *Índice Histórico Español*, la revista de bibliografia fundada per Vicens Vives, que és i ha estat tan útil; abans, entre 1960 i 1966 n'havia estat secretari. Més tard, el 1980, fou cofundador i codirector de la revista de la Universitat *Acta Historica et Archaeologica Mediaevalia*, fins al 1993, i coordinà alguns dels annexos de la revista, un de dedicat a la ceràmica grisa i terrissa popular de la Catalunya medieval, i un altre dedicat a les fortaleses, torres, guaites i castells de la Catalunya medieval.

Si parlem de les especialitats que va cultivar, dins de la història medieval, hem de començar per l'arqueologia medieval, aquesta disciplina nova que ell impulsà no solament a Catalunya, sinó a tota la Península i per a la qual fou un referent. És l'especialitat que introduí a la Universitat i en la qual ha creat escola. A Catalunya es va responsabilitzar de les excavacions de Caulers, un poble medieval abandonat al mig del bosc de les Gavarres; de les excavacions de Saldes, especialment del monestir de Sant Sebastià del Sull; de les de Sorba, on es va excavar i estudiar el *Martyrium* de sant Eudald; també de les de Sant Miquel de la Vall (Gavet de la Conca, Pallars Jussà); del castell de Mataplana (Gom-

brèn, Ripollès); a Sant Llorenç de Morunys mateix, i també a altres llocs, continuades pels seus deixebles.

En relació amb l'arqueologia, va estudiar l'urbanisme de l'alta edat mitjana, els enterraments, els castells, les masies, fortificades o no. Els enterraments medievals més antics, sovint davant de la casa o fins i tot dins, especialment els infantils, han estat estudiats pel doctor Riu en diversos articles. Destaca el seu discurs d'ingrés a la Reial Acadèmia de Bones Lletres, «Alguns costums funeraris de l'edat mitjana a Catalunya». Va publicar, també, estudis sobre objectes concrets trobats en excavacions i memòries d'excavacions o visions de conjunt sobre els llocs excavats. Publicà alguns llibres de síntesis sobre l'arqueologia medieval i, com a persona més rellevant en la disciplina, s'encarregà de fer diversos balanços del que s'havia fet a Catalunya i a Espanya i també de les aportacions de l'arqueologia medieval a la història d'Espanya, en un congrés destinat als balanços historiogràfics del segle XX, celebrat a Estella el 1998. Mereix una menció a part la important tasca portada a terme pel doctor Riu a l'obra *Catalunya romànica*.

També cal parlar d'una activitat en la qual vaig col·laborar amb el doctor Riu: l'organització d'un curset anual d'arqueologia medieval, a la Institució Milà i Fontanals del CSIC, amb la col·laboració de la Universitat de Barcelona. En fèiem dos: un d'història medieval i el d'arqueologia. Duraven cadascun una setmana i anaven adreçats especialment als estudiants universitaris. El doctor Riu coordinava sempre el d'arqueologia. Els vàrem celebrar durant quinze anys, entre 1983 i 1998, i van constituir un aparador molt complet dels temes i dels resultats que s'extreien de les excavacions. Hi van passar tots els deixebles del doctor Riu i també altres persones que tenien la responsabilitat d'excavacions diverses. Es van estudiar les aportacions dels materials arqueològics en general, i es va fer l'anàlisi des del punt de vista arqueològic de construccions diverses: torres, guaites i castells, l'habitatge medieval, els forns de vidre i de ceràmica, molins i fargues, les esglésies, els monestirs, les muralles; també programà un curset d'arqueologia submarina, que ja s'havia desenvolupat; es van considerar diversos aspectes de l'arqueologia rural i de l'arqueologia urbana, mètodes d'anàlisi i de restauració, la mort o els treballs i els jocs a través de l'arqueologia, etc., i es va acabar amb un balanç de l'arqueologia medieval durant els quinze anys de celebració de curssets.

Un cop acabada aquesta etapa dels curssets, vam organitzar conjuntament un col·loqui titulat «El mas català durant l'edat mitjana i la moderna (segles IX-XVIII)», el 1999. El doctor Riu, que n'era el coordinador científic, va voler que fos un congrés molt interdisciplinari i que fossin estudiats aspectes arqueològics, històrics, geogràfics, arquitectònics i antropològics del mas, i va aconseguir que realment hi intervingués gent molt diversa, alguns arquitectes, antropòlegs i geògrafs, però sobretot arqueòlegs i historiadors especia-

litzats en història rural i d'altres que no ho érem; com jo mateixa, que vaig fer un estudi sobre masos per col·laborar en el projecte que entusiasmava tant el doctor Riu. El col·loqui va tenir molt d'èxit i després el vàrem publicar el 2001. Va resultar una aportació ben interessant.

Com es pot veure, l'arqueologia medieval estigué molt al centre de l'activitat del doctor Riu, però també hi hagué molts altres aspectes que va estudiar sobre la base de les fonts escrites: els estudis sobre monestirs, iniciats en la seva tesi, es van traduir en diverses publicacions i en la col·laboració en els congressos sobre el monacat. També cal destacar l'estudi sobre l'adopcionisme, una heretgia medieval que va arrelar a Catalunya a l'alta edat mitjana; també s'interessà per les confraries religioses, un interès desvetllat per l'arxiu d'una confraria laical, la de la Mare de Déu dels Colls, de Sant Llorenç de Morunys, documentada des del segle XIII al XX. Curiosament, un dels seus primers treballs i el darrer versen sobre aquesta confraria.

Durant uns anys va dirigir un projecte de recerca sobre la pobresa i la marginació a l'edat mitjana, un tema que va ser objecte d'atenció a diversos països europeus. El seu projecte desembocà en la publicació de dos volums que ell coordinà, que són encara una referència per a aquesta mena d'estudis.

S'interessà per aspectes relacionats amb la vida rural, com la transhumància i les pastures, i per una primera revolta de segadors del segle XIV, però també per la vida local, especialment de Sant Llorenç de Morunys, i d'altres localitats, com Berga i Manresa. Va dedicar alguns estudis a la indústria de la llana, que a Catalunya estava molt escampada per tot el territori, també a Sant Llorenç de Morunys, i a la regulació gremial d'aquesta activitat; igualment, publicà un estudi en anglès sobre aquest tema. Va dedicar, igualment, alguns estudis a la feudalització del camp català i, en un àmbit ben oposat, al comerç, tant a l'alta edat mitjana com a la baixa edat mitjana, en aquest cas al comerç prohibit amb l'Orient mediterrani a través de les llicències que va trobar a l'arxiu diocesà, estudi que fou continuat després per una deixeble. També es va interessar per la història de la banca a la fi de l'edat mitjana, en un article publicat en anglès i també en català. Es va interessar força per la metrologia i dedicà diversos estudis a aquest tema. Cal destacar, encara, la catalogació dels pergamins de l'Arxiu de Santa Maria del Mar i la contribució a la restauració dels que s'havien cremat durant la Guerra; també reuní alguns diplomataris, un del monestir de Sant Llorenç de Morunys i un altre de la vall de Lord.

En els darrers anys teníem un projecte conjunt a l'IEC per tal de publicar la documentació sobre tractats internacionals i negociacions diplomàtiques, del qual s'ha editat ja el primer volum.

La seva producció bibliogràfica és molt extensa, supera les set-centes publicacions.

A banda del que ja he esmentat, cal mencionar els manuals d'història medieval universal i d'història medieval d'Espanya i l'antologia de textos per a l'estudi de l'edat mitjana, realitzada juntament amb altres autors. A més d'alguns llibres dedicats a l'alta divulgació, publicà un gran nombre d'articles de divulgació al *Diario de Barcelona*, a la revista *Destino* i a revistes diverses. Sorprenentment, publicà alguns llibres sobre la industrialització i el transport en època contemporània.

Els seus mèrits foren reconeguts tant en el seu nomenament com a membre de l'Institut d'Estudis Catalans el 1990, com en el de membre de l'Acadèmia de Bones Lletres el 1983 o membre corresponent de la Reial Acadèmia de la Història el 1978. També era membre de la Society for Medieval Archeology de Londres, i de la Societat Catalana d'Arqueologia. L'any 1998 fou organitzat en honor seu el I Simposi d'Arqueologia Medieval «Homenatge al Prof. Manuel Riu», que encara no s'ha publicat. Els anys 1999-2000, companys, amics i deixebles li dedicaren un homenatge, que fou publicat dins la revista *Acta Historica et Archaeologica Mediaevalia*. L'any 2003 va rebre la Creu de Sant Jordi de la Generalitat de Catalunya. Rebé, encara, altres premis: el 2004, el Premi Signum, del Solsonès; el 2007, el premi Ciutat de Berga a la Cultura. El 2007 fou nomenat fill adoptiu de Sant Llorenç de Morunys i li fou dedicat un carrer en aquesta vila.

Més enllà del seu treball de recerca i de docència i de tots els honors que rebé, el doctor Riu era una persona bondadosa i afable, que sempre mirava d'ajudar. Els que el vàrem conèixer el recordarem sempre amb afecte. Que descansi en pau.

Text llegit per la senyora Maria Teresa Ferrer i Mallol en el Ple del dia 17 de gener de 2011